

Ole Nygaard

Middelalderslekt på Tynset

Det er ikke mange slekter på Tynset som kan føres tilbake i Middelalderen, ja, det gjelder for de fleste slekter i Norge. Men noen gamle Tynset-slekter med vide forgreninger har røtter til landsdeler og land der kildene kan bringe oss lenger tilbake. Her skal omtales slektene på Fåset-gårdene Aalborg og Hektoen.

Kristen Andersen Aalborg, opprinnelig fra Danmark, døde i 1705. Han er opphavsmann til navnet på Ålborg-gården og var gift annen gang med Kristine Kristoffersdatter Lossius. Det er hennes linjer som kan føres svært langt bakover.

De to hadde sønnen Anders og døtrene Mette og Anne. Anders overtar Aalborg. Mette gifter seg med Hans Hansen Hals på Storeng på Kvikne, og Anne gifter seg med Peder Larsen Stæe på Kvikne. Sistnevnte har datteren Kirsti (f 1740), som gifter seg med Peder Halvorsen Hektoen (f 1733).

Slektene på Aalborg og Hektoen kan altså knyttes til Lossius-slekten. Kristoffer Lossius (død 1683) var prest på Tynset og Kvikne og gift med Mette Jacobsdatter Brun. Han var sønn av Lorents Lossius (død 1654), den første direktøren på Røros-verket og en av de tre eierne. Lorents var gift med Kirsten Andersdatter Bruse, datteren av Meldals-prosten Anders Olsen Bruse, også en av de første verkseierne. Det er

slektslinjene bakover fra Lossius og Bruse vi skal følge. De skal bringe oss til Sachsen i Tyskland og til adelsætten Skanke i Jämtland.

Forfedrene til Lorents Lossius har inntil senere år vært lite kjent. Nyere undersøkelser i Tyskland har bragt frem mye interessant stoff.¹

Utro prest

Lorents var sønn av presten Christopher Lossius, født 1561 i Stollberg i Sachsen og død 1626 i Göttingen. Han fikk stilling ved det meget vel ansette universitetet i Wittenberg i 1582. I 1584 ble han lærer i Lommatsch, og diakon der fra 1586. Han var pastor i Stollberg fra 1589.

I 1593 ble han avskjediget fra stillingen og sendt ut av landet. Han skulle ha forlatt sin hustru til fordel for en annen kvinne, noe som var ulovlig. Det er mulig han da oppholdt seg i Lausnitz, som da hørte til kongeriket Bøhmen. Christopher ble tatt til nåde igjen og var fra 1597 pastor ved St. Maria-kirken i Göttingen. Han var trolig der til 1610 da han ble innsatt som pastor i St. Jacobi kirke i Göttingen. Christopher må ha hatt to koner, men ingen av dem er kjent.

Christophers far var Valentin Lossius, født 1518 i gruvebyen Annaberg i Sachsen og død 1588 eller 1589 i Stollberg. Han gikk over til Luthers lære

under reformasjonen. I årene 1534-38 studerte han teologi i Leipzig. Deretter var han lærer i Annaberg, så diakon (bispens nærmeste underordnede) i Scheeberg i Sachsen. Fra 1553 var han pastor i Stollberg ifølge den første kirkeboken der og tjenestegjorde i over 30 år.

Valentin var gift med Dorothea Schreiter, også fra Annaberg. Valentins far het også Valentin. Han var født en gang i 1480 eller 1490-årene. I 1511 sto han på en liste over huseiere i Annaberg i Sachsen. De første kjente medlemmene av denne familien var linvevere og borgere i Annaberg. To sønner er kjent, Valentin og Christopher. Begge studerte ved universitetet i Leipzig 1534-38.

Dorothea Schreiter kom fra en prominent familie i området og var datter av Lorentz Schreiter (død 1552) og Barbara Stühler. Dorotheas brødre Thomas og Jacob fikk våpenbrev (ikke adlet) i Praha (kongeriket Bøhmen) i 1577 av den romerske keiserlige majestet Rudolf den andre. Thomas sønner ble adlet. Av dem dro Hans til Helsingør der han ble sjef for kongens livvakt ved slottet Kronborg.

Til sist er det mulig at Lorents er sønn av en Matthes Schreiter i dette området. Han finnes i registeret over dem som betaler tyrkerskatt i Annaberg i 1501. Han må da være født en gang rundt midten av 1400-tallet. Men det taler mot hypotesen av ingen av Lorentz Schreiters etterkommere bærer navnet Matthes (Matteus).

Driftig prost

Så til Bruse-slekten. Anders Olsen Bruse var født i Leksvika på Fosen-halvøya

i 1594 og døde i Meldal i 1657. Han var en svært driftig kar, som ble prost i 1633. Han bygde en av de fineste landskirker i sin tid. Den sto ferdig i 1651. Der hang det flotte epifatiet med ham og hele familien. Kirken er dessverre brent, men epifatiet er avfotografert.

Mest kjent er han som en av de tre første eierne av Røros-verket, sammen med Tynset-presten Hans Lauritsen og Lorents Lossius.

Bruse er av Jämtlands-ætt. Faren, Oluf Eriksen, var prest i Leksvika og født i Lit i Jämtland, sønn av Erik i Smedsta. Kona het Christina Henriksdatter Bruse var gift med Elen Olufsdatter Meldal, datter av den forrige Meldals-presten, Oluf Jonsen. Han var også fra Jämtland og gift med Anna Jensdatter Bull, datteren av Støren-presten Jens Andersen Bull. Han er stamfar til den nordenfjelske Bull-ætten, blant andre komponisten Ole Bull, den kjente politikeren Carl Joachim Hambro og en rekke andre fremstående nordmenn. Oluf Jonsen Meldal (død 1621) kom fra Jämtland. Det fremgår av at han i 1613 er oppført som eier av jord i Nordbyen i Alsen. Han har en datter, Barbara, som gifter seg i Jämtland og bruker Skanke (det samme som Skanke) som etternavn. Det betyr at faren (eller moren) på et eller annet vis nedstammer fra den kjente adelslekten Skanke. Alt tyder på at det er Oluf Jonsen som har en forbindelse til Skanke-slekten, siden det ikke er påvist noen forbindelse fra Bull-slekten og over til Jämtland (bortsett fra at man kan legge merke til at to av Jens Andersen Bulls døtre gifter seg med prester fra Jämtland).

Biskoper og hærførere

Følger vi eierne av Alsen bakover ved hjelp av jordebøkene, synes det som om Oluf Jonsen Meldal er sønn av Jon Jonsen og Anne. Jon Jonsen er igjen sønn av Jon Gunnarson. Han eide hele Nordbyn i Alsen ifølge jordeboken fra 1564. Han var fange 26 uker fra 14. oktober 1565 til 15. april 1566 og flyktet til Norge. Gården ble derfor forbrutt.

I tiendemanntallet i 1568 opptrer hustru Anne, som da må være enke etter Jon Gunnarson. Tittelen hustru viser at hun er adelig. Forfatteren av det store verket om Skanke-ætten, Roger de Robelin, mener hun er datter at presten på Rödön i Jämtland, Olof Jenson, og at det er her forbindelsen til Skanke-ætten går. Dette synes ikke bevist, men hypotesen er god. Vi vet med sikkerhet at Skanke-slekt er inne i bildet. Barbara Skunk kunne ikke brukt dette adelige navnet uten å ha

rett til det. Via Rödö-presten kommer vi inn på den delen av Skanke-slekten som er geistlig. Dessuten går navnet Olof igjen. Aksepterer vi hypotesen, kan vi slik bevege oss et stykke tilbake i Middelalderen. Olof Jenson var prest i Rödön 1532-39. Han og broren hr. Erik Jenson i Sunne var varme tilhengere av den danske riksråden Vincens Lunge og derfor sterkt mistrodd av kong Gustav 1. Olof er igjen sønn av Jens Ketilsson i Bjärme, omtalt som "god mann" og nevnt i tidsrommet 1514-42. Han er sønn av Ketil Jonsson i Bjärme, som er nevnt i tidsrommet 1433-77. Bjärme ligger i Näs sogn i Jämtland.

Jens Ketilsson var gift med Ingrid Jensdatter Skanke, søster til den kjente Hamar-biskopen Karl Jenson Skanke. Deres far er Jens Karlsson Skanke og farbroren er Örjan Karlson Skanke, den mest kjente av Jämtlandsskanke- ne. Han var kommandant på Stock-

holms slott og avanserte til den svensk-norske høyadelen. Han var kong Karls hærfører over en hær av jämter ved et innfall i Trøndelag i slutten av 1452 da han inntok kongsgården og erkebiskopsgården i Trondheim. Jens Karlsson eide Billsta og halve Västerhus på Frösön. Gjennom sitt gifte med Catharina Wibjørnsdatter ble han eier av Ød i Marieby og bodde der. Hun var datter av Wibjørn til Öd, som er nevnt i kilden i 1440. Han var igjen sønn av Laurents Wibjörnsson, som er nevnt i 1392. Jens Karlsson var sønn av Karl Pedersen, eldste kjente og stamfar til Skanke-slekten. Han var født rundt midten av 1300-tallet og døde i 1430. Kona het Radgerd Ketilsdatter.

Karl Pederson er nevnt i tidsrommet 1394-1428. I 1394 kjøpte han gården Solkastada i Hackås. Han er trolig identisk med gamle Karl i Hov. Kalt "biskedheleghum manne Karl Pædharsoni" i 1394. Han opptok med fogden og lagmannen vitnesbyrd og skatt til kongen 29. 9. 1405. Han står som første navn i et gjeldsbrev av 4. 4. 1410 der 116 jemter erkjenner landskapets skyld til Uppsala domkirke og dronning Margrete på 600 mark. Erkebiskop Gaute, lagmann Erik Amundsson og fem rådmenn i Trondheim påbød i 10. 11. 1488 nytt fullstendig skifte etter Karls sønner på Hov der samtlige av hans sønner er nevnt. Gravhellen hans var en tid brosten foran trappen til våpenhuset i Hackås kirke, men oppbevares nå i en kiste.

Konger på Man?

Så kan man spekulere på om Skanke-slekten kan føres videre til kongeslekten på øya Man i Irskesjøen. Man-kon-

gene har tre skanker (avhugde menneskeben) i sitt våpen, mens Skanke-slektens våpen har en skank. Halstein Torleifson (sysselmann) og sønnen Nils Halsteinsson opptrer i Jämtland på 1300-tallet og bruker våpenet med tre skanker. Nils Halsteinsson eier jord i både Hackås og på Frösön, begge steder like inntil Skanke-slektens eiendommer. Et inngifte er derfor ikke usannsynlig. Jøran Pedersen i Hov fortalte i 1675 at den første av slekten i Jämtland var en norsk ridder som var sysselmann i 40 år og ble sendt dit av kong Magnus den gode, hvis søstersønn han var. Magnus Lagabøter ble kalt den gode i sin første tid som konge. Det med søstersønn er feil, siden man kjenner Magnus Lagabøters søstre og deres etterkommere. Men på Man brukes også kongenavnet Magnus. Kan det her være en sammenblanding?

I alle fall: Dette er hypoteser. Intet kan bevises. Roger de Robelin påpeker at Skanke-våpenet finnes i Pommern og at hjelmutsmykningen til jämtlandsskankene er lik den vi finner i Pommern. Han er overbevist om at våpenet stammer derfra. Imidlertid utelukker han ikke en forbindelse fra Skanke-slekten og til Nils Halsteinssons slekt via et kvinneledd. Den kjente svenske historikeren Nils Ahnlund er også opptatt av at det kan være forbindelser over til Isle of Man. Videre kommer man neppe med dette spørsmålet.

Ole Nygaard

Journalist i Aftenposten

Pb. 1178, Serentrum, 0107 Oslo

¹ *Roxaine Detlie Leabow: A Detlie Family from Oppdal*